

بازنمایی تصویری مقاومت کاربران ایرانی در برابر ساختار تحریم مطالعه موردی: واکنش تصویری کاربران فضای مجازی به تحریم

تیم فوتبال ایران توسط نایک

اعظم راو دراد^۱، سید احمد عسکری^۲

تاریخ دریافت: ۹۷/۴/۲۷، تاریخ تایید: ۹۷/۱۱/۲۳

چکیده

این نوشتار با اتخاذ «رویکرد مخاطب فعال» و با به‌کارگیری «نظریه مقاومت مصرف‌کننده»، دریافت تصویری کاربران ایرانی از نظام گفتمانی تحریم را مطالعه می‌کند. پرسشی که این پژوهش دنبال می‌کند این است که کاربران ایرانی چگونه با زبان تصویر به تحریم تیم فوتبال ایران توسط شرکت نایک در جام جهانی ۲۰۱۸ واکنش نشان دادند و به خوانشی غیرمرچج از نظم گفتمانی نظام تحریم پرداختند؟ نظام تحریم، نظامی مبتنی بر هژمونی گفتمانی است که گسترده‌ی نفوذ و تأثیر آن، ورای حوزه‌های نظامی، امنیتی، سیاسی و مقولاتی مانند فناوری‌های هسته‌ای و سامانه‌ی موشکی، به عرصه‌های زیست فرهنگی و اجتماعی شهروندان نیز سرایت کرده است و با سیاسی‌سازی بخش‌های مختلف زندگی اعضای جامعه، وجوه هویت‌بخش و همبسته‌ساز اجتماعی مانند ورزش و سلامت را نیز متأثر ساخته است. پژوهش با تکنیک نشانه‌شناسی تصویری، با اولویت دادن به عوامل غیرزبانی در به تصویر کشیدن ایدئولوژی تحریم، به مشاهده کاربران در اینستاگرام، توئیتر و تلگرام می‌پردازد و با تحلیل نشانه‌شناختی تصاویر فضای مجازی به این نتیجه دست یافت که ورود تحریم به گسترده‌ی زیست فرهنگی- اجتماعی شهروندان نوعی نظم و انضباط جدید گفتمانی و «خوشونت نمادینی» است که سعی دارد زندگی شهروندان را به ابژه قدرت تبدیل کند. در جریان تحریم، قدرت و مقاومت و هژمونی و ضد هژمونی همزمان عمل می‌کند به‌گونه‌ای که کاربران ایرانی با توسل به مازاد نشانه‌شناختی و از مسیر «مقاومت نشانه‌شناسی» به رمزگشایی متضاد و خوانش غیرمرچج و با «مقاومت‌گریز» به لذت ناشی از فراغتی کردن امر سیاسی دست می‌یابند.

واژگان کلیدی: ارتباطات تصویری، تحریم، قدرت و مقاومت، هژمونی و ضد هژمونی، رسانه‌های اجتماعی.

۱ استاد گروه ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (نویسنده مسؤل) / ravadrad@ut.ac.ir

۲ دانشجوی دکتری علوم ارتباطات دانشگاه تهران / saaskari@ut.ac.ir

مقدمه و طرح مسئله

جهان امروز، پر از نشانه‌ها است که بخش عمده‌ی آن تصویری است و «امر دیداری را در مرکز فرهنگ قرار داده و جهان را به مثابه تصویر عرضه می‌کند» (راودراد و آقائی، ۱۳۹۶: ۱۷۳). معناسازی جهان از طریق تصویر و یا ساختن دیداری از جهان، کارکردی است که «صورت‌بندی‌های گفتمانی» برای تعریف خود و دیگری از طریق «سیاست بازنمایی» انجام می‌دهند.

نظام گفتمانی برای ساختن تصویری مطلوب از خود و تصویری خشن از دیگری از ابزار قدرت هژمونیک و بسط ایدئولوژیک استفاده می‌کند و این قدرت نمادین در تمامی ساختارهای اجتماعی و سازه‌های فرهنگی بازتولید می‌شود. گفتمان از نظر فوکو از طریق «قانون‌های تنبیهی» (اینگلیس، ۱۳۷۷: ۱۷۳) عمل می‌کند. رژیم تحریم^۱ نیز، یک نظم گفتمانی است که الزامات خود را در بستری هژمونیک و ایدئولوژیک پیش می‌برد.

اشکال جدید دانش به اشکال جدید قدرت و کنترل منتهی می‌شود و دربردارنده‌ی دیگر اشکال مداخله همچون مداخله اخلاقی و حقوقی است (نگری و هارت، ۱۳۸۴: ۵۹). به عبارتی نظام قدرت به‌جای کاربرد علنی زور، دست به اقدامات انضباطی، نظارتی و قضایی برای اعمال قدرت می‌زند (مهدی زاده به نقل از فوکو، ۱۳۹۱: ۱۱۵). تحریم نیز از همین الگوی «انضباط و تنبیه» استفاده می‌کند و «سلطه هژمونیک» آن نوعی حضور سنگین، اشباع‌کننده و همه‌جاگیر وضعیت موجود اشیاء است که به بیشتر حقایق زندگی اشاره دارد (اینگلیس به نقل از گرامشی، ۱۳۷۷: ۱۳۴).

این نوشتار، فرض را بر این می‌گذارد که رژیم تحریم، نظامی غیرانسانی، سرکوب‌گرانه و غیر بشردوستانه است که به همه ساحت‌های فرهنگی - اجتماعی در زندگی روزمره سلطه دارد و به صورت پیچیده‌ای با به‌کارگیری ابزارهای گفتمانی در خدمت هژمونی قدرت نئومپراتور قرار است. یکی از نشانه‌های غیرانسانی و غیراخلاقی بودن این نظام جدید سلطه، مستثنی نکردن حوزه‌های دارو و سلامت، ورزش، حمل‌ونقل شخصی، خطوط هوایی، مسافرتی و سایر «بخش‌های غیرسیاسی زندگی روزمره» و عرصه‌هایی از اقتصاد، اجتماع،

1 Sanctions Regime

سلامت، فرهنگ و صنعت است که مرتبط با اشتغال، سلامت و آرامش عمومی جامعه است. این بخش از زندگی روزمره، مستقیماً با سلامت و امنیت جسمی و روانی زندگی شهروندان گره خورده است و در تناقض با ریتوریک مجریان تحریم است که ساختار تحریم را علیه دولت و نه ملت معرفی می‌کنند. گزارش عملکرد اثرات تحریم‌ها بر کمبود عرضه دارو در ایران که یک نمونه از آن توسط مرکز بین‌المللی وودرو ویلسون تهیه شده است به نقش پررنگ تحریم در کمبود دارو، در دوره قبلی اعمال تحریم علیه ایران اشاره می‌کند. در این گزارش عنوان شده است، «بدون کاستن از تحریم‌ها، فاجعه‌ای انسانی ناشی از کمبود دارو تشدید خواهد شد» (جواد عرب یار محمدی، ۱۳۹۵: ۲۵۳).

نظام گفتمانی تحریم در «حرف و عمل» دو امر متفاوت را دنبال می‌کند. ریتوریک حامیان تحریم از فشار به نظام سیاسی کشور برای نیل به دموکراسی و تنظیم نظم جهانی بر مدار جهان‌عاری از خشونت سخن می‌گوید اما تحریم در عمل به صورت فراگیر عرصه‌ی مدنی و زیست اجتماعی- فرهنگی شهروندان را تحت نظام «انضباط و تنبیه» قرار می‌دهد. اگرچه ایران، طی چهار دهه‌ی اخیر با تحریم‌های متعدد یک‌جانبه و چندجانبه مواجه بوده است اما مطالعات گسترده‌ای در خصوص ابعاد مختلف تحریم در ایران صورت نگرفته است. این در حالی است که از دهه ۱۹۹۰ میلادی منابع مطالعاتی در غرب در خصوص ابعاد تحریم نگاشته شده است (Hufbauer & et al, 1990).

اگرچه پیش‌از این برخی مطالعات در خصوص سیاست تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده علیه ایران در دوره‌های مختلف تاریخی و نقش‌آفرینی بازیگران منطقه‌ای (Fayazmanesh, 2008) و یا رژیم تحریم‌های سازمان ملل (Farrall, 2007) نوشته شده است و برخی منابع در حوزه روابط بین‌الملل به میزان تأثیرگذاری تحریم‌ها پرداخته‌اند (Drezner, 2011) و برخی منابع نیز به تأثیر اقتصادی و سیاسی تحریم‌ها بر کشور اشاره کرده‌اند (Torbat, 2005) اما این مطالعات کمتر به تاب‌آوری اجتماعی، استقامت مردمی و یا مقاومت مخاطب در برابر ساختار تحریم پرداخته است. منابع علمی تولیدشده در داخل کشور نیز بیشتر به سیاست‌گذاری تحریم اقتصادی ایران از منظر محدودسازی قابلیت‌های اقتصادی و بین‌المللی ایران (مصلی نژاد، ۱۳۹۴) و بیشتر از منظر روابط بین‌الملل نگارش شده است. این در حالی است که نگاه فرهنگی - اجتماعی به تحریم و سنجش تاب‌آوری و مقاومت اجتماعی حتی

برای طراحان تحریم نیز مهم است چراکه تدوین شاخص‌های بالقوه‌ای که بتواند درک کلی از جریان اعمال تحریم‌ها و احساسات مردمی نشان دهد (نفیو، ۱۳۹۷: ۷۰) به ارزیابی دوباره فرضیات ابتدایی موجود در مورد استقامت کشور هدف، اثرگذاری تحریم‌ها در پایین آوردن این استقامت و چگونگی بهبود راهبرد تحریم کمک می‌کند.

اهمیت نگاه اجتماعی و پژوهش‌های مطالعات فرهنگی در رابطه با تحریم زمانی بهتر آشکار می‌شود که به تازه‌ترین اثر درباره تحریم ایران مراجعه شود (Nephew, 2011)؛ (نفیو، ۱۳۹۷). ریچارد نفیو^۱، نویسنده کتاب و مسئول تیم طراحی تحریم‌ها علیه ایران در دوره دوم باراک اوباما در کتاب هنر تحریم‌ها^۲ از طراحان و محققان تحریم می‌خواهد «درکی هر چه کامل‌تر و جامع‌تر از تاریخ و فرهنگ کشور مورد نظر» داشته باشند. نویسنده در این کتاب به بیان دیدگاه خود درباره تحریم‌ها از منظر دوگانه «درد/ استقامت» می‌پردازد و تحریم را نه امری صرفاً فنی، بلکه بیشتر هنر بکارگرفتن خلاقانه ابزارهای مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بیان می‌کند و از نگاه این طراح تحریم، «درد و فشار در برابر استقامت و مقاومت» قرار می‌گیرد (نفیو، ۱۳۹۷: ۱۳۹-۱۴۰). بنابراین، نظام تحریم از جمله مسائل مهم و موضوعات پیچیده‌ای است که محققان مطالعات فرهنگی و علاقه‌مندان به ارتباطات سیاسی در ایران می‌توانند با توجه به خلأ پژوهشی در این حوزه، دلالت‌های نشانه‌شناختی را با نگاه انتقادی خوانش کند و نظام روابط ایدئولوژیک و هژمونیک قدرت را آشکار کنند. پژوهش حاضر نیز در این مسیر، با اتخاذ «رویکرد مخاطب فعال» مدنظر «نظریه دریافت» و با الهام از «نظریه مقاومت مصرف‌کننده» جان فیسک به هدف خود که افشای سیاست‌های دلالت در نظام تحریم است می‌پردازد و این سؤال را پاسخ می‌دهد که مخاطبان چگونه با «زبان تصویر» به خوانشی غیرمرجح از نظم گفتمانی نظام تحریم می‌پردازند و در برابر این ساختار سلطه، مقاومت^۳ می‌کنند؟ در این چارچوب، تحریم الگویی برای نشان دادن میزان تأثیر روابط هژمونیک بر ساختاری اجتماعی زیست شهروندان است و در نتیجه، واکنش ضد هژمونیک مخاطبان را برمی‌انگیزد که به واسطه آن می‌تواند نظام پادتحریمی خود را تولید می‌کند.

1 Richard Nephew

2 The Art of Sanctions

3 resistance

پژوهش با مطالعه واکنش تصویری کاربران ایرانی به تحریم تیم فوتبال ایران توسط شرکت نایک در جام جهانی ۲۰۱۸ به نشانه‌های تصویری مقاومت کاربران در مقابل نظام تحریم می‌پردازد. نظام جدید انضباطی تحریم، برخلاف اصول دموکراسی غرب و عرف بین‌الملل که دخالت سیاست در عرصه‌ی ورزش را نکوهش می‌کند، به تمامی حوزه اجتماعی و مدنی ورود کرده است و با حوزه‌های شهروندی رفتاری مشابه با حوزه‌های امنیتی، نظامی و سیاسی دارد. ضرورت نقد و تحلیل انگاره‌های ایدئولوژی و سلطه در این است که جهان شمولی فریب را فهم کنیم (اینگلیس، ۱۳۷۷: ۱۳۵)، لذا فریب اصلی در رژیم تحریم این است که اگرچه تحریم در بیان ریتوریک شامل نهادهای مدنی و شهروندی نمی‌شود اما در مرحله‌ی اجرا به‌گونه‌ای غیرانسانی تمام زیست فرهنگی - اجتماعی شهروندان ایرانی را تحت تأثیر قرار داده است. در این ساختار، زندگی شهروندان به ابژه قدرت تبدیل می‌شود و بالاترین کارکرد قدرت این است که زندگی را کاملاً احاطه کند (نگری و هارت به نقل از فوکو، ۱۳۸۴: ۴۸). به عبارتی، کاری که رژیم تحریم انجام می‌دهد، به سلطه کشیدن کل زندگی است و واکنشی که شهروندان انجام می‌دهند مقاومت از راه ابزارهای فرهنگی و رسانه‌ای است که حداقل، مخالف مداخله‌ی تحریم در فرهنگ عمومی، عرصه‌ی مدنی و زندگی روزمره است. تحقیق حاضر، هژمونی تحریم و ضدهژمونی کاربران ایرانی در برابر ساختار تحریم را مورد مطالعه قرار می‌دهد تا به فهم بهتری از گفتمان و سیاست بازنمایی آن برسد.

واکنش تصویری مردم به تحریم تیم فوتبال ایران توسط شرکت نایک به عنوان «عمومی شدن سیاست» و «نگاه به سیاست به عنوان شکلی از بیان هنری» و یا «سیاست به عنوان شکلی از فرهنگ عامه» (اکسفورد و هاگینز، ۱۳۸۷: ۴۰ و ۳۴۶) نگاه می‌شود. پیش‌از این نیز، وقتی مبارزان سیاسی، یک فروشگاه استارباکس و نایک را هدف قرار دادند، در محدوده فرهنگ عامه‌پسند قرار گرفتند که نشان‌دهنده ارتباط نزدیکی بین فعالیت سیاسی و فرهنگی بود (اکسفورد و هاگینز به نقل از ناومی کلاین، ۱۳۸۷: ۴۰). ورود نظام سیاسی تحریم به حوزه عمومی و مقاومت کاربران در برابر آن، عرصه‌ای از کشمکش در حوزه فرهنگی و سیاسی است که یکی به دنبال ارائه تصویری مشروع از نظام تحریم است و دیگری به دنبال افشای غیراخلاقی بودن این نظام قدرت در زندگی روزمره است.

ایدئولوژی قدرت و ساختار هژمونیک تحریم

نظام نئوامپراتور در سطح ارتباطات بین‌المللی، از سازوکارهای جدیدی متناسب با ساختار جدید قدرت برای «نظم بخشیدن» به معادلات جهانی استفاده می‌کند و چارچوب جدید مشروعیت در نظام امپراتوری، صورت‌ها و مفصل‌بندی‌های جدید اعمال «زور مشروع» را شامل می‌شود (نگری و هارت، ۱۳۸۴: ۵۸). تحریم، یکی از مکانیسم‌هایی هژمونیک است که نظام قدرت برای انتظام جهانی و بسط ایدئولوژی خود مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد.

نظریه لویی آلتوسر^۱ در خصوص دو مکانیسم سخت و نرم دولت، به درک بهتر روابط و رفتار نظام امپراتوری با سایر بازیگران سیاسی می‌انجامد. آلتوسر از دو مکانیسم سرکوب‌گر و ایدئولوژیک دولت نام می‌برد؛ مکانیسم اول، «دستگاه‌های سرکوب‌گر دولت» مانند ارتش، پلیس و زندان و یا همان قوه قهریه است که در سطح بین‌الملل در جنگ و درگیری‌های نظامی در عراق و افغانستان بکار گرفته شد. اما از آنجاکه این مکانیسم اجبار به تنهایی نمی‌تواند هژمونی لازم برای پیشبرد نظام قدرت باشد، لذا آلتوسر به «دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت» اشاره دارد که قدرت نرم خود را مسیر حقوقی، سیاسی و فرهنگی اعمال می‌کند.

اگرچه هر دو دستگاه سرکوب‌گر و ایدئولوژیک دولت، سازوکار هژمونیک دارند و هدف غایی سرکوب را دنبال می‌کنند اما سازوکار ایدئولوژیک دولت با سازوکار سرکوب‌گر دولت یکی نیست (آلتوسر، ۱۳۸۷: ۱۳۷)، چراکه مکانیسم اول بر قوه‌ی قهریه دلالت دارد اما مکانیسم ایدئولوژیک از مسیر مجاب و توجیه عمل می‌کند و به نوعی «رشته‌ای از اعمال جاری و همه‌جانبه است که همه طبقات در آن شرکت دارند» (فیسک، ۱۳۸۸: ۲۳۵).

رژیم تحریم در دستگاه ایدئولوژیک قدرت قرار می‌گیرد تا از ایدئولوژی جهانی نظام امپراتور پشتیبانی کند و در وجه ذهنی قدرت که همان قدرت قابل پیش‌بینی است به فشار روانی بر جامعه مورد تحریم می‌پردازد اما این رژیم در سطحی پیشرفته‌تر در بستر «قدرت هوشمند» عمل می‌کند. قدرت هوشمند مترادف توانایی تلفیق منابع قدرت سخت و نرم برای دستیابی به راهبردهایی کارگشا است (نای، ۱۳۹۳: ۴۸). در این ساختار، ایدئولوژی و هژمونی هر دو

1 L.Althusser

درنهایت برای بازتولید قدرت در لایه‌های مسلط با یکدیگر هماهنگ می‌شوند (روجک، ۱۳۹۰: ۱۹۶) تا به نظم، کنترل و گفتمان مدنظر نظام قدرت برسند. بنابراین مطالعه ایدئولوژی ابزاری برای پژوهشگران فراهم می‌کند تا به درکی بهتر از تولید معنا و تبدیل آن معانی به فرم‌های روزمره زبانی، متون و تصاویر پیچیده دست یابند (Howells & Negreiros, 2013: 84).

نظریه هژمونی آنتونیو گرامشی نیز از این اهمیت برخوردار است که پیوند قدرت هژمونیک و دستگاه ایدئولوژیک را بهتر روشن می‌سازد. هژمونی در دستگاه نظری گرامشی، شکلی از کنترل و اعمال فشار است که با رضایت همراه است (Gramsci, 1971) و ضمانت کارکرد آن را دستگاه‌های سرکوبگر دولت تعیین می‌کنند (آلتوسر، ۱۳۸۷: ۳۰). لذا این نظریه، بیش از آنکه بر عوامل ساختاری متکی باشد بر ایدئولوژی، نحوه بیان آن و فرآیندهایی می‌پردازد که یک ایدئولوژی بر مبنای آن به حیات خود ادامه می‌دهد. آلتوسر در تعریف ایدئولوژی از چارچوب‌های فکری مارکس فراتر می‌رود و آن را نه باوری کاذب و دروغین بلکه مجموعه‌ای از تصاویر، نمادها و چارچوب‌های مفهومی می‌داند که مهم‌ترین کار ویژه آن از نظر وی «سوزسازی» (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۰۵) و از نظر جان تامپسون، خدمت به قدرت (هاولز و نگرپروس، ۲۰۱۳: ۸۴) و از نظر بارت پدیده‌های فرهنگی را همچون پدیده‌های طبیعی جلوه دادن است (آلن، ۱۳۸۵: ۶۱).

هژمونی به شکل «بده و بستان» قدرت عمل می‌کند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۱۸). رژیم هژمونیک تحریم نیز از همین رویکرد استفاده می‌کند و با ابزارهای ایدئولوژیک، همزمان با زور، تهدید، فشار و راه‌های جایگزین به ایجاد رضایت می‌پردازد. به عبارتی، ایدئولوژی در این ساختار «هم ماسک و هم اسلحه است» (اینگلیس به نقل از گیرنس، ۱۳۷۷: ۱۲۹).

نظام تحریم به معنای دقیق‌تر به صورت گفتمانی عمل می‌کند و به صورت هوشمندانه‌ای قدرت هژمونیک و ایدئولوژی را برای انتظام بخشیدن به روابط خود در نظام بین‌المللی بکار می‌گیرد. گفتمان در اینجا به باور فوکو، یک مکانیسم حذف و طرد است و حافظ یک نوع «رژیم حقیقت»^۱ است (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۱۳-۱۱۴) که در آن قدرت از طریق «حقیقت» اعمال می‌شود (Foucault, 1980: 93) از این منظر، «محرکه همه استدلال‌ها در مورد حقیقت نیز میل به قدرت است» (اینگلیس به نقل از فوکو، ۱۳۷۷: ۱۷۸).

ساختار تحریم نیز گفتمانی عمل می‌کند و در «سیاست بازنمایی»^۱ خود با مفهوم «دستکاری»^۲ در ارتباط است. سیاست بازنمایی^۳ در این ساختار به صورت پیچیده‌ای در خدمت هژمونی قدرت قرار دارد. در این رویکرد، «واقعیت برخاسته» که همان بازنمایی^۴ است، رویه‌ای معناسازی و مبتنی بر یک فرایند ایدئولوژیک است. در این راستا، متفکران پسااستعماری نیز، «انسجام نظام گفتمانی» را از آثار قدرت و سلطه می‌دانند و با پیشنهاد «سیاست بازنمایی» به نقد روابط قدرت در روندهای دلالت و بازنمایی می‌پردازند. در این نگاه، امپراتوری نظم خود را به صورت پایدار، ابدی و الزامی نمودار می‌سازد (نگری و هارت، ۱۳۸۴: ۳۷) و ریشه در سیاست‌های استعماری و سنتی‌اش دارد که با تقسیم امر محسوس به تفکیک فضا به متمدن و بربر، خود را در قالب غرب متمدن در رابطه با شرق استبدادی تعریف می‌کند (Mirzoeff, 2009: 176).

برساختن حقیقت در نظام تحریم به این‌گونه است که نئوامپراتور به عنوان نظام قدرت جهانی که آمریکا آن را رهبری می‌کند، نظام هژمونیک تحریم را در راستای گفتمان انضباط-بخشی بکار گرفته است و در این گفتمان از ایدئولوژی و سازوکارهای سیاست گفتمانی برای توسعه قدرت هوشمند خود بهره می‌گیرد. این رژیم در کنار ابزارهای حقوقی و سیاسی از ابزارهای پروپاگاندا و جنگ نرم هم استفاده می‌کند. یکی از تکنیک‌های مطرح بکار رفته در «آمریکای لاتین و خاورمیانه دو منطقه دارای اهمیت راهبردی برای پنتاگون» (اشمیت و دیگران، ۱۳۹۶: ۸۲) «برچسب زدن»^۵ است که با استفاده از این تکنیک و به منظور توجیه افکار عمومی جهانی از فشارهای تحریم، به یک سوژه «برچسب ناپسند» (مهرداد، ۱۳۸۰: ۱۹۰) همانند حامی تروریسم، ایجاد ناامنی در منطقه، ترویج سلاح‌های کشتار جمعی، ساخت بمب هسته‌ای و غیره صورت می‌گیرد.

هژمونی و ضد هژمونی: مقاومت مخاطبان در گفتمان تحریم

مطالعات فرهنگی عرصه‌ی مطالعه‌ی قدرت و مقاومت و یا هژمونی و ضد هژمونی است. مخاطب در این رویکرد فعال است و قدرت معناسازی و «مقاومت در برابر معانی مرجح» را

1The politics of Representation

2Manipulation

3The politics of Representation

4 Representation

5 Name calling

دارد (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۱۱). لذا بازتعریف مخاطب در گفتمان تحریم از مخاطب منفعل به مخاطب فعال^۱ که از ابزارهای متعدد در برابر ساختارهای قدرت هژمونیک برخوردار است به برساختن معانی جدید در نظام گفتمانی تحریم کمک می‌کند.

ریچارد نفیو در کتاب جدید خود، به صورت برجسته‌ای به اهمیت مقاومت مخاطب در استراتژی‌های تحریم پرداخته است. آنجایی که او به این نکته می‌پردازد که چگونه کشور هدف، «درد تحریم را احساس کند؟» به درجه مقاومت آن کشور اشاره دارد و می‌گوید که ایستادگی بر فعالیت موضوع تحریم، فارغ از درد اعمال شده توسط کشور تحریم کننده، نکته‌ای است که به آن استقامت و اراده ملی کشور هدف گفته می‌شود و همانند مسئله فشار و درد ناشی از تحریم، مفهوم استقامت را نیز می‌توان بر اساس اطلاعات و دانش از کشور هدف ارزیابی کرد (نفیو، ۱۳۹۷: ۶۳-۶۴-۶۹). بدین ترتیب، مقاومت کاربران ایرانی در برابر تحریم شرکت نایک از ارائه کفش و لباس ورزشی به تیم ملی فوتبال ایران را می‌توان جلوه‌ای از استقامت جامعه و مقاومت مخاطبان تلقی کرد.

برخلاف نظریه‌های ایدئولوژی مارکس و آلتوسر که قدرت ایدئولوژیک را تقریباً مقاومت-ناپذیر می‌دانند و مقاومت را نادیده می‌گیرند و یا کم‌اهمیت جلوه می‌دهند (فیسک، ۱۳۸۸: ۲۶۶) استوارت هال با پرداختن به مقاومت مصرف‌کننده در نظریه رمزگذاری/ رمزگشایی به سه مدل رمزگشایی هژمونیک، توافقی و متضاد^۲ اشاره می‌کند. مخاطب در رمزگشایی متضاد، به «سیاست تعیین معنا یا به بیان دیگر، مبارزه در گفتمان» شکل می‌دهد (مهدی‌زاده به نقل از هال، ۱۳۹۱: ۲۱۵). مخاطب در نوع سوم رمزگشایی، به دریافت و قرائتی متضاد با نظام ایدئولوژیک دست می‌زند. طبق رویکرد نظریه دریافت، مخاطب در برابر معانی مسلط و ایدئولوژیک مقاومت می‌کند و از عمل رمزگشایی متضاد با گفتمان مسلط لذت می‌برد. بنابراین مخاطب در برابر متون فرهنگی و سیاسی که ایدئولوژیک است به لذت و مقاومت می‌پردازد و معنایی متفاوت از گفتمان اصلی را فراخوانی^۳ می‌کند.

1 - Active audience

2 - Oppositional

3- Interpellation

جان فیسک در ادامه با فعال انگاشتن مخاطب در تولید معنا بر این باور است که رمزگشایی متضاد هال نه یک استثنا، بلکه باید به عنوان یک «قاعده» تصور کرد. او استدلال می‌کند که مخاطبان به‌طور معمول در برابر معانی مرجح متون رسانه‌ای مقاومت می‌کنند. او با تشریح پیچیدگی روابط میان متون، خوانندگان و فرهنگ، دیالکتیک مقاومت و سلطه و به عبارتی دیالکتیک گشودگی متن و انسداد ایدئولوژیکی در تولید معنای متن را می‌پذیرد. به باور فیسک، مقاومت نه‌تنها در خود متون رسانه‌ای، بلکه همچنین در بافت‌های زندگی روزمره وجود دارد و مردم همواره با نهادهای هژمونیک نمادین سرکوب‌گر در ستیزند. فیسک دو نوع مقاومت را که در عین حال با یکدیگر پیوند متقابل دارند، معرفی می‌کند: نخست، مقاومت نشانه‌شناختی و دوم، مقاومت گریز. مقاومت نشانه‌شناختی ناشی از تولید معانی متضاد از متون رسانه‌ای است. مقاومت گریز، فرار از هرگونه الزام‌ها و فشارهای معنا در متون، به وسیله‌ی تولید لذت است (مهدی زاده، ۱۳۹۱: ۲۴۰ و ۲۴۴) در گفتمان تحریم نیز هر دو نمونه مقاومت نشانه‌شناختی و مقاومت گریز دنبال می‌شود و اینکه آیا کاربران ایرانی همزمان که به دلالت‌های معنایی جدید اشاره می‌کنند با زبان تصویر به سرخوشی و بازیگوشی با متن نیز می‌پردازند؟

روش‌شناسی

پژوهش پیش‌رو با درک این نکته که «نشانه‌ها ماهیتی چندمعنایی دارند و در معرض تفسیر و تعبیرهای متعددی قرار دارند» (ضمیران، ۱۳۸۲: ۱۲۰) از نشانه‌شناسی^۱ به عنوان یک روش «تفسیرگرایانه کیفی» برای بازخوانش تصاویر کاربران در برابر معنای مرجح نظام تحریم بهره می‌برد. این مطالعه به صورت موردی، زبان تصویری کاربران در شبکه‌های مجازی، در برابر تحریم تیم فوتبال ایران توسط شرکت نایک در جام جهانی ۲۰۱۸ را مورد واکاوی قرار می‌دهد.

روش پژوهش، نشانه‌شناسی است که به «علم نشانه‌ها» می‌پردازد و با آفرینش معنا در متون سروکار دارد (آسابرگر، ۱۳۷۹: ۲۲) و اهمیت این روش کیفی در حوزه فرهنگ، روشن ساختن این موضوع است که «معنای فرهنگی چگونه به واسطه رفتارهای دلالت‌مند زبانی

بازتولید می‌شوند» (پاینده، ۱۳۸۵: ۲۹ و ۳۶). این روش برای مطالعه در ارتباطات تصویری هم کاربرد دارد و اگرچه گرایش‌های اولیه نشانه‌شناسان به نقل از آموزه‌های سوسور بیشتر بر نشانه‌های گفتاری و نوشتاری استوار بوده اما به تدریج و با تلاش‌های پیرس، حوزه تصویری نیز در بر گرفته شد و امروز «نشانه‌شناسی تصویری» از شاخه‌های مهم نشانه‌شناسی است. رولان بارت^۱ نیز در نشانه‌شناسی، مراتب متنوع و پیچیده دلالت، نشانه مرتبه دوم و معانی تلویحی را مورد توجه قرار داد بر این نکته تأکید کرد که می‌توان رمزگان را در مرتبه‌ای فراسوی دلالت‌های صریح کشف نمود (ضمیران، ۱۳۸۲: ۱۵ و ۱۶ و ۱۲۰) و نشان داد که چگونه نظریه اساسی نشانه^۲ می‌تواند معانی ضمنی را از درون ژانرها استخراج کند (دانسی، ۱۳۸۷: ۵۸). این رویکرد نشانه‌شناختی رولان بارت و رویکرد مقاومت نشانه‌شناختی جان فیسک در ادامه پژوهش بکار گرفته می‌شود.

پژوهش حاضر با مشاهده صفحه (پیج)‌های اینستاگرام، کانال‌های تلگرام و صفحات توییتر در طول مسابقات جام جهانی ۲۰۱۸ با ابزار جستجوی آنلاین به استخراج تصاویر مرتبط با تحریم تیم فوتبال ایران در بیش از ۱۰۰ صفحه در این سه پلتفرم مجازی پرداخت. نمونه‌گیری در این روش بر مبنای نظرات پژوهشگر و اهداف پژوهش، تعیین گردید (Bloor & Wood, 2006: 154) و از تکنیک نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. برای تعیین حجم نمونه نیز از روش اشیاع نظری استفاده گردید و ۷ تصویر اصلی و ۱ تصویر ترکیبی برای تحلیل انتخاب شد و تصاویر دیگر که مشابه و هم‌راستا با تصاویر اصلی بود، توسط پژوهشگران کنار گذاشته شد.

یافته‌ها

الف) نظام رمزگان تصویری

نظام رمزگان تصویری در تحلیل نشانه‌شناسی در رابطه با بافت (فرهنگی، اجتماعی و سیاسی) و رمزگان تفسیری معنا می‌یابد و همچنین در متون تصویری فضای مجازی، علاوه بر رمزگان تصویری با رمزگان نوشتاری نیز مواجه می‌شویم.

1 roland barthes
2 Basic sign theory

نظام رمزگانی از مجموعه عناصر رمزگانی و قواعد رمزگانی تشکیل می‌شود که بیانگر نشانه‌های آشکار و ضمنی در یک متن تصویری است. «نظام رمزگانی» در تحلیل نشانه-شناختی متون تصویری در پژوهش حاضر به شرح ذیل ارائه شده است:

۱- رمزگان تصویری

۱-۱: کالایی: لباس، مد، اشیاء

۲-۱: زبان بدن: رفتاری، حالت، چهره، تماس، جهت، مجاورت

۳-۱: فنی و تکنیکی: نور، بافت، اندازه نما، زاویه دوربین، کانون تصویر

۲- رمزگان نوشتاری (شیوه نگارش، اعلام، فونت)

۳- رمزگان تفسیری (فرهنگی و ایدئولوژیکی)

جدول شماره (۱) - رمزگان و ریز رمزگان در تحلیل نشانه شناختی تصویری

مدلول	ریز رمزگان	رمزگان
	کالایی	تصویری
	زبان بدن	
	فنی و تکنیکی	
		نوشتاری
	فرهنگی	تفسیری
	تفسیری	

تصویر شماره (۱): نایک: فقط لایبی بخور!

جدول شماره (۲) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۱)

رمزگان	ریز رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	توپ فوتبال، لباس ورزشی، کفش و جوراب نایک
	زبان بدن	شوکه شدن پیکه، رفتار تهاجمی وحید امیری
	فنی و تکنیکی	تمرکز کانونی تصویر ترکیبی بر روی لوگوی کفش نایک
نوشتاری		فقط لایه بخور!
تفسیری	فرهنگی	غرور آفرینی بازیکن تحریم شده‌ی ایرانی
	تفسیری	بدون کفش نایک هم می‌شود افتخار آفرید

تصویر شماره (۲): تونل بزرگراه پیکه!

جدول شماره (۳) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۲)

رمزگان	ریز رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	توپ فوتبال آدیداس، اتوبان، تابلوهای عبور آزاد، کامیون، اتومبیل، هواپیما، کلاه ایمنی
	زبان بدن	پاهای باز پیکه، خنده معنادار وحید امیری
	فنی و تکنیکی	تمرکز کانونی بر توپ آدیداس که پاهای باز پیکه را نشانه گرفته است، فضای مطبوع، دلپذیر و مهیج
نوشتاری		تونل بزرگراه پیکه! افتتاح شده - مهندس بزرگراه: وحید امیری از ایران
تفسیری	فرهنگی	غرور آفرینی بازیکن تحریم شده‌ی ایرانی. استفاده از زبان طنز
	تفسیری	بدون کفش نایک هم می‌شود افتخار آفرینی کرد. تیم فوتبال ایران با استفاده از محصولات آدیداس (رقیب نایک)، صحنه‌های افتخار آمیزی در برابر تیمی که از محصولات نایک استفاده می‌کرد، خلق کرد.

تصویر شماره (۳): تونل پیکه!

جدول شماره (۴) - رمزگان و ریزرمزگان تصویر شماره (۳)

رمزگان	ریزرمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	لباس ورزشی نایک، برج ایفل، آبشار
	زبان بدن	اقتدار پیکه
نوشتاری	فنی و تکنیکی	برجسته شدن تصویر پیکه در ابعاد تصویر برج ایفل - فضای فراغتی و مطبوع
		قطر ایروی (راه هوایی قطر)
تفسیری	فرهنگی	اقتدار پوشالی پیکه در برابر بازیکنان ایرانی. استفاده از زبان طنز
	تفسیری	با نایک در مسابقات آبروریزی کنید

مجله پژوهش‌های فرهنگی
فصلنامه انجمن ایرانی
مطالعات فرهنگی و ارتباطات
۲۴
سال ۱۹، شماره ۲
تابستان ۱۴۰۲
پیاپی ۷۱

پیشنهاد هدیه ولنتاین امسال شکیرا به #پیکه

Translate Tweet

تصویر شماره (۴): نایک غیرقابل اطمینان!

جدول شماره (۵) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۴)

رمزگان	زیر رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	کفش و جوراب نایک- تور مانع دروازه
	زبان بدن	پاهای باز بازیکن
	فنی و تکنیکی	برجسته شدن لوگوی نایک بر روی جوراب و کفش بازیکن
نوشتاری		پیشنهاد هدیه ولنتاین امسال شکیرا به بیکه
تفسیری	فرهنگی	تنها راه لایبی نخوردن مجدد از بازیکنان اقتدار آفرین ایرانی نصب یک تور به بازیکن استفاده کننده از محصولات ورزشی نایک است. استفاده از زبان طنز
	تفسیری	نایک در برابر عمل های افتضاح آمیز ناتوان است.

تصویر شماره (۵): تونل قطار بیکه!

جدول شماره (۶) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۵)

رمزگان	زیر رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	قطار- تونل
	زبان بدن	پاهای باز بازیکن چسبیده به مانع تونل
	فنی و تکنیکی	تصویر کانونی ورود قطار به تونل انسانی
نوشتاری		بدون نوشتار
تفسیری	فرهنگی	اقتدار ایرانی‌ها در شکست ابهت تحریم کنندگان و مصرف‌کنندگان کفش نایک. استفاده از زبان طنز
	تفسیری	بهترین بازیکنان جهان هم در برابر ایرانی‌ها قدرت عرض اندام ندارند.

تصویر شماره (۶): دیکتاتور نایک!

جدول شماره (۷) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۶)

رمزگان	زیر رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	-
	زبان بدن	چهره مصمم یک دیکتاتور (هیتلر)
	فنی و تکنیکی	برجسته شدن آرم شرکت نایک به جای سیبل معروف هیتلر
نوشتاری		بدون نوشتار
تفسیری	فرهنگی	اقدام شرکت نایک به تحریم تیم فوتبال ایران یک عمل دیکتاتوره و غیردموکراتیک است.
	تفسیری	عمل شرکت نایک در تحریم تیم فوتبال ایران در جام جهانی نوعی دیکتاتوری است که همانند اقدامات هیتلر قابل نقد و نکوهش است.

تصویر شماره ۲۷
فصلنامه انجمن ایرانی
مطالعات فرهنگی و ارتباطات

۲۷

بازنمایی تصویری
مقاومت کاربران ایرانی
در برابر ساختار تحریم ...

تصویر شماره (۷): بدون نایک انجامش دادم

جدول شماره (۸) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر شماره (۷)

رمزگان	زیر رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	-
	زبان بدن	-
نوشتاری	فنی و تکنیکی	فضای پس‌زمینه مشکی به همراه لوگوی برجسته و نوشته‌های الهام گرفته از شعار شرکت نایک به رنگ سفید
	فرهنگی	ما انجامش دادم؛ بدون تو - (بازی با شعار نایک JUST DO IT/ فقط انجام بده)
تفسیری	تفسیری	غلبه‌ی اراده‌ی ایرانی‌ها در برابر تحریم شرکت نایک
		شعار شرکت نایک از مشتری‌هایش می‌خواهد که «فقط انجام بده» اما ما بدون استفاده از محصولات نایک یک قدم جلوتر رفتیم و «انجامش دادیم». تحریم نمی‌تواند جلوی موفقیت را سد کند.

یوسف اسپینات
@arash1789

Follow

ساخت و افتتاح تونل پیکه، اولین پروژه عمرانی ایران در اروپا!
مهندس ناظر: وحید امیری

Sima 思慕
@Zinfmoon

Follow

دلیل لایبی خوردن پیکه 🍷
با نایکی، لایبی بخور ✓

#ESPIRA #worldcup 🏆 #Pique #nutmeg

Translate Tweet

دینال کند

mostafa karimi
@mostafa_karimi

همین #نایک که مانع شد تیم ملی از کفش و مارکش تو جام جهانی استفاده کنه ۷ سال بعد از کفش ملی (۱۹۵۷) در سال ۱۹۶۴ تأسیس شده!

بالاخره پیکه
از لایبی وحید
امیری گفت

تصویر شماره (۸) تصویر ترکیبی: تصاویر مشابه و همپوشان مقاومت محور و انتقادی

جدول شماره (۹) - رمزگان و ریز رمزگان تصویر ترکیبی شماره (۸)

رمزگان	زیر رمزگان	مدلول
تصویری	کالایی	نایک، کفش ملی
	زبان بدن	شوک پیکه از لایی خوردن، پیشروی تهاجمی امیری
	فنی و تکنیکی	تمرکز کانونی تصاویر بر ترکیبی بر لوگوی نایک و کفش ملی
نوشتاری		با نایکی لایی بخور- بالاخره پیکه از لایی امیر وحیدی گفت- ساخت تونل پیکه در اروپا، اولین پروژه عمرانی ایران در اروپا- همین نایک که مانع شد تیم ملی از کفش و مارکش تو جام جهانی استفاده کنه ۷ سال بعد از کفش ملی (۱۹۵۷) در سال ۱۹۶۴ تأسیس شده!
تفسیری	فرهنگی	تقابل دوتایی نایک- کفش ملی
	تفسیری	نایک و رژیم تحریم نمی‌تواند غرور و اقتدار ایرانی‌ها را سلب کنند.

ب) دلالت و کشف معنای مقاومت در تصاویر

نظام رمزگانی متن‌های تصویری که در بخش اول یافته‌ها به آن پرداخته شد دربرگیرنده «نشانه»‌های غالباً تصویری است که با متن نوشتاری تکمیل شده است. نظام رمزگانی این متون تصویری در رابطه با «بافت» معنا می‌یابد. بافت در اینجا، فضایی فرهنگی و روانی است که با اجرای نظام تحریمی آمریکا علیه ایران شکل گرفت و واکنش کاربران «دلالت» بر این نظام معنای دلالت دارد که چرا رژیم تحریم فراتر از حوزه‌های نظامی، امنیتی، هسته‌ای و دولتی به حوزه‌های عمومی همانند ورزش، سرگرمی، تغذیه و سلامت ورود کرده است. از آنجاکه تمامی تصاویر فوق در خصوص یک موضوع واحد به ثبت رسیده است و مفهوم یکسانی را دنبال می‌کند، به صورت متمرکز مورد تحلیل نشانه‌شناختی قرار گرفت. در این متن‌های تصویری، «ساختار هم‌نشینی»^۱ به تحلیل در زمانی توجه دارد و زنجیره‌ای از چیزها است که در اینجا نظام هم‌نشینی غلبه بازیکن تیم فوتبال ایران بر بازیکن تیم فوتبال اسپانیا است که با یک حرکت نمایشی، توپ را بین پاهای پیکه (بازیکن سرشناس و با اعتبار جهانی تیم فوتبال اسپانیا) عبور می‌دهد و از تکنیک لایی^۲ در فوتبال استفاده می‌کند.

1 Syntagmatic structure

2- Nutmegged

دومین سطح تحلیل، تحلیل «ساختار جانشینی»^۱ است که به آن تحلیل همزمانی نیز گفته می‌شود و به دنبال الگوی تقابلی نهفته در متن است و در جستجوی الگوهای پنهان تقابل‌های نهفته در متن است و همان‌طور که سوسور می‌گوید باید به تقابل‌های نشانه‌ای توجه کرد. پس برای تفسیر معانی که متون تصویری منتقل می‌کنند، نشانه‌شناس باید جنبه‌های دال و مدلول نشانه‌های تصویری و روابط موجود بین این دو جنبه را درون متن مشخص کند.

مهم‌ترین تقابل‌های دوتایی در متن‌های تصویری رمزگذاری شده، «تیم ایران در برابر تیم اسپانیا»، «امیری در برابر پیکه»، «کفش نایک در برابر کفش آدیداس»^۲، «کفش نایک در برابر کفش ملی» است. با عبور از نظام مرتبه اول^۳ که رویکردی مبتنی بر یک دال، یک مدلول و ترکیب آن دو در قالب یک نشانه است به نظام نشانه‌شناختی مرتبه دوم^۴ برای تحلیل لایه‌های پیچیده درونی نظام تقابل‌های دوتایی معنادار می‌شود.

کاربران در تصاویر تقابلی با نظام تحریم از روش نظام ارجاعات به پیکه که از محصولات نایک استفاده کرده است نوعی واکنش طنزآمیز نشان داده‌اند. شعار نایک، «فقط انجام بده»^۵ با صحنه لایبی خوردن پیکه از یکی از بازیکنان تیم فوتبال ایران پیوند معنایی می‌خورد. کاربران ایرانی برای انتقاد از عمل شرکت نایک در خصوص تحریم تیم فوتبال ایران، محصولات این شرکت نه مناسب برای «موفق شدن» بلکه مناسب برای «افتضاح بارآوردن» توصیف کرده‌اند. این کاربران دو ارجاع پیاپی صورت داده‌اند، ابتدا ارجاع لایبی پیکه (یکی از مصرف‌کنندگان نایک) به معیوب بودن نظام تبلیغی نایک و دوم با سخره‌گرفتن شمولیت تحریم به حوزه‌ی ورزش به غیرعقلانی بودن آن پاسخ می‌دهند و با زبان تصویری طنز و در قالب مقاومت‌گریز به سرخوشی و تولید لذت در متن می‌پردازند.

کاربران ایرانی با تغییر شعار نایک از «فقط انجام بده» به «فقط لایبی بخور» در کنار تصاویر برجسته از لوگوی نایک و تصویر درشت از افتضاح یکی از مصرف‌کنندگان نایک در

1 Paradigmatic structure

۲ تیم فوتبال ایران بعد از تحریم شرکت نایک از برند آدیداس در جام جهانی ۲۰۱۸ روسیه استفاده کرد.

3 First order system

4 Second order system

5 JUST DO IT

رقابت با تیم ایران، کارایی و اثربخشی محصولات این شرکت و شعار آن را به سخره گرفته‌اند و از این راه به استقامت و مقاومت مدنی در برابر رژیم تحریم نایک پرداخته‌اند. کاربران در به‌کارگیری تصاویر طنز علاوه بر بعد اشاره‌ای (مبتنی بر ارتباط علی) از بعد تصویری (مبتنی بر شباهت)، (آسابرگر، ۱۳۷۹: ۱۸) نیز استفاده کرده‌اند و مصرف‌کنندگان محصولات نایک در رقابت با تیم تحریم‌شده به شکل تونل و بزرگراهی که مشکلی برای عبور از تیم تهاجمی ایران ندارند به تصویر کشیده‌اند.

ج) نشانه‌های تصویری مقاومت مصرف‌کننده

تحلیل نشانه‌شناختی متون تصویری نشان می‌دهد که کاربران از طریق خوانش مرجح «در معنابخشیدن به متن نقش اساسی دارند» و شکست استیلای هژمونیک را از طریق آفرینش-های جبهه‌ای مردمی با اشکال نمادین متفاوتی بیان می‌شود (مهدی زاده، ۱۳۹۱: ۲۱۷-۲۱۸) افراد با مقاومت نشانه‌شناختی برابر رژیم تحریم سعی دارند خود را از سوژه بودگی در برابر رژیم تحریم خارج کنند و در برابر «عمل فراخواندن» ایدئولوژی و پذیرش وضعیت سوژگی مقاومت می‌کنند. کاربران شبکه‌های مجازی نه‌تنها با رمزگذاری متضاد در برابر معانی مرجح مقاومت می‌کنند و معنایی متفاوت از گفتمان اصلی طراحان تحریم را فراخوانی می‌کنند بلکه خود به تولید متون جدید و متفاوتی دست می‌زنند.

یکی از راه‌های مقاومت کاربران، «مازاد نشانه شناختی»^۱ است که توسط فیسک طرح شده است و به معناهای بالقوه‌ای اشاره دارد که به عنوان یک فرصت نشانه‌شناختی از کنترل تولیدکنندگان متن در فرهنگ مسلط می‌گریزد (همان، ۱۳۹۱: ۲۴۴ و ۲۴۵). این رویکرد می‌تواند پاسخی به سؤالاتی در حوزه عمومی باشد که چرا هر موضوعی در جامعه ایرانی با زبان طنز به شوخی گرفته می‌شود و با سرعت بالا به زبان طنز بیان می‌شود؟ مخاطبان ایرانی در شبکه‌های اجتماعی این فرصت را در اختیار دارند که از مسیر مازاد نشانه‌شناختی به خوانش خود از متون فرهنگی بپردازند. همان‌گونه که در متون تصاویری فوق هم مشاهده شد، کاربران در خوانش‌های خود، طبق رویکرد جان فیسک هم به مقاومت نشانه‌شناختی و هم به مقاومت‌گریز می‌پردازند. آنها در متون تصویری مربوط به تحریم تیم ایران توسط نایک

با استفاده از مقاومت نشانه‌شناختی به تولید معانی متضاد می‌پردازند و با استفاده از مقاومت-گریز به تولید لذت و سرخوشی دست می‌زنند.

لذت و مقاومت در فرهنگ عامه «ممکن است به عنوان «بیان هنری» و به عنوان منبع «تفریح» مشخص گردد» (اکسفورد و هاگینز، ۱۳۸۷: ۲۳۸). به گفته آنی دی فرانکو، هر وسیله سلاحی است اگر درست به کار گرفته شود. سلاح مردم در اینجا، تصویرهای است که در برابر تصویرسازی گفتمانی بکار می‌رود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با نگاهی انتقادی و به منظور کشف دلالت‌های ضمنی و افشای سیاست‌های هژمونیک رژیم تحریم، با رویکردی مخاطب‌پژوهانه به بُعد مقاومت کاربران ایرانی فضای مجازی در مقابله با فراگیری ساختار تحریم پرداخته است. «رژیم تحریم»، نوعی نظام سرکوب نوین است که برخلاف تصویر مدرن، حقوقی و دموکراتیکی که از خود نمایش می‌دهد، از ساختار خشونت نمادین، سرکوب‌گرانه و هژمونیک بهره می‌برد به گونه‌ای که در تضاد با گزاره‌ای است که در سطح بین‌الملل به عنوان سیاست تفکیک سیاست از عرصه‌های مدنی همانند ورزش، بهداشت و آموزش مطرح است.

اطلاعیه شرکت نایک مبنی بر ممنوعیت استفاده بازیکنان تیم فوتبال ایران از کفش و سایر وسایل ورزشی این شرکت در جام جهانی ۲۰۱۸ روسیه به دلیل اجرای تحریم‌های آمریکا علیه ایران، شاهدی بر فراگیری رژیم تحریم است که نشان‌دهنده‌ی گسترش این رژیم کنترلی به بخش‌های غیرسیاسی زندگی روزمره و سیاسی‌کردن ورزش، سلامت و امنیت روانی شهروندان در این نظام کنترل مدرن است. نظام‌های غربی که سیاسی‌کردن ورزش توسط دولت ایران را محکوم می‌کنند هم‌اکنون خود توسط یک رژیم حقوقی و به شکلی جدید به تکرار عمل سیاسی‌شدن عرصه‌های مدنی از جمله ورزش پرداخته‌اند.

این تحقیق در پاسخ به این پرسش است که تصاویر چگونه رژیم کنترلی نوین را افشا می‌کنند؟ و چگونه کاربر/مخاطب با استفاده از تصاویر به مقاومت در برابر این ساختار نابرابر می‌پردازد؟ به این یافته رسید که همان‌گونه که رژیم تحریم به روش هژمونیک عمل می‌کند، مخاطب نیز با فرصت‌ها و روش‌های خاص خود به رفتار ضد هژمونیک در برابر این نظم

گفتمانی می‌پردازد و از قدرت مقاومت و امکان «رمزگشایی متضاد» در مواجهه با رفتار نظام تحریم برخوردار است. به عبارتی سوژه در این نگاه، در برابر عمل فراخوانی ایدئولوژی، مقهور ساختارهای ایدئولوژیک قدرت نیست و از قدرت کنشگری برخوردار است.

کاربران ایرانی با مقاومت نشانه‌شناختی در برابر تحریم تیم فوتبال کشورشان، سعی دارند خود را از سوژه بودگی در برابر رژیم تحریم خارج کنند و در برابر پذیرش منفعلانه وضعیت سوژگی به صورت فعال به مقاومت از طریق زبان تصویری و غیرتصویری دست یابند. پژوهش با تحلیل نشانه‌شناختی متون تصویری، نظام رمزگانی و تقابل‌های دوتایی را مورد مطالعه قرار داد. روش کیفی نشانه‌شناسی در این تحقیق کمک کرد تا نشانه‌های دلالت‌مند زبانی و تصویری از درون متن استخراج شود و به نشانه‌ها معنای جدیدی دهد. تحقیق به این نتیجه دست یافت که کاربران ایرانی در مورد تحریم تیم فوتبال کشور خود با به‌کارگیری نظام ارجاعات به مقاومت در برابر تحریم تیم فوتبال ایران پرداخته‌اند و با تولید و انتشار متون متنی و تصویری به مقاومت نرم در برابر سیاست بازنمایی نهفته در گفتمان تحریم اقدام کرده‌اند و در این گفتمان مقاومت از زبان تصویر و لحن طنز به نقد لوگو، شعار و نظام-های معنایی تحریم تیم فوتبال ایران توسط شرکت نایک پرداخته‌اند.

کاربران ایرانی با مازادنشانه‌شناختی متن به «مقاومت‌نشانه شناختی» برای خوانش غیرگفتمانی از تحریم و از راه «مقاومت‌گریز» و با زبان تصویر و طنز به تولید لذت و سرخوشی به دریافت جدیدی از متن پرداخته‌اند و به این شیوه یک عمل سیاسی را به بیان هنری مورد نقد قرار داده‌اند.

- اشمیت، جان، سرنی، پائولا، کاتز کلودیو، و کوفاس، جون. (۱۳۹۶). **امپریالیسم در قرن بیست و یکم**. ترجمه داوود جلیلی. تهران: نشر گل آذین.
- اکسفورد، بری، و هاگینز، ریچارد. (۱۳۸۷). **رسانه‌های جدید و سیاست**. ترجمه بابک ذریگی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- اینگلیس، فرد. (۱۳۷۷). **نظریه رسانه‌ها**. ترجمه محمود حقیقت کاشانی. تهران: مرکز تحقیقات صداوسیما.
- آسابرگر، آرتور. (۱۳۷۹). **روش‌های تحلیل رسانه‌ها**. ترجمه پرویز اجلالی. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- آلتوسر، لویی. (۱۳۸۷). **ایدئولوژی و سازوگرهای ایدئولوژیک دولت**. ترجمه روزبه صدر آرا. تهران: نشر چشمه.
- آن، گراهام. (۱۳۸۵). **رولان بارت**. ترجمه پیام یزدانجو. تهران: نشر مرکز.
- پاینده، حسین. (۱۳۸۵). **قرائتی نقادانه از آگهی‌های تجاری در تلویزیون**. تهران: نشر روزنگار.
- دانسی، مارسل. (۱۳۸۷). **نشانه‌شناسی رسانه‌ها**. ترجمه گودرز میرانی و بهزاد دوران. تهران: نشر چاپار.
- راودراد، اعظم، و آقایی، عاطفه. (۱۳۹۶). ارزیابی نمایش بیماری اچ آی وی/ایدز در سینما و تلویزیون ایران از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه ارتباطات سلامت. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۸(۲)، ۱۷۱-۱۸۹. doi: 10.22059/ijsp.2018.65058
- روجک، کریس. (۱۳۹۰). **مطالعات فرهنگی**. ترجمه پرویز علوی. تهران: نشر ثانیه.
- ضمیران، محمد. (۱۳۸۲). **درآمدی بر نشانه‌شناسی هنر**. تهران: نشر قصه.
- عرب یار محمدی، جواد. (۱۳۹۵). **اقتصاد سیاسی تحریم**. تهران: نشر فرهنگ صبا.
- فوکو، میشل. (۱۳۸۴). **اراده به دانستن**. ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده. تهران: نشر نی.
- فیسک، جان. (۱۳۸۸). **درآمدی بر مطالعات ارتباطی**. ترجمه مهدی غبرایی. چاپ دوم. تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- لون، یوست ون. (۱۳۹۱). **تکنولوژی رسانه‌ای از منظر انتقادی**. ترجمه احد علیقلیان. چاپ سوم. تهران: نشر همشهری.

- مصلی نژاد، عباس. (۱۳۹۴). چندجانبه‌گرایی نامتوازن در سیاستگذاری تحریم اقتصادی ایران. فصلنامه سیاست، ۴۵(۳)، ۸۰۱-۸۲۴. doi: 10.22059/jpq.2015.55588
- مهرداد، هرمز. (۱۳۸۰). نظریات و مفاهیم ارتباط جمعی. تهران: نشر فاران.
- مهدی زاده، سید محمد. (۱۳۹۱). نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی. تهران: نشر همشهری.
- نای، جوزف. (۱۳۹۳). آینده قدرت. ترجمه احمد عزیزی. تهران: نشر نی.
- نفیو، ریچارد. (۱۳۹۷). هنر تحریم‌ها: نگاهی از درون میدان. گروه مترجمان. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- نگری، آنتونیو، و هارت، مایکل. (۱۳۸۴). امپراتوری. ترجمه رضا نجف زاده. تهران: قصیده‌سرا.
- ولیزاده، اکبر. (۱۳۹۰). رهیافت‌ها و نظریه‌های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین‌المللی. فصلنامه سیاست، ۴۱(۱)، ۳۴۹-۳۶۵.
- Bloor, Michael; Wood, Fiona. (2006). **keywords in Qualitative Methods: A Vocabulary of Research concepts**. UK: Sage.
- Drezner, Daniel W. (2011). Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice. **International Studies Review**. Volume 13. Issue 1, 96-108.
- Farrall, Jeremy. Matam. (2007). **United Nations Sanctions and the Rule of Law**. UK: Cambridge University.
- Fayazmanesh, Sasan. (2008). **The United States and Iran: Sanctions**. wars and the policy of dual containment. UK: Routledge.
- Foucault, Michel. (1980). **Power/Knowledge**. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books.
- Gramsci, Antonio. (1971). **Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, Translated by Quentin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. UK: ElecBook.
- Hufbauer, Gary Clyde; Schott, Jeffrey J; Elliot, Kimberly Ann. (1990). **Economic Sanctions Reconsidered: History and current policy**. Second Edition. Washington: Institute for International Economics (U.S).
- Mirzoeff, Nicholas .(2009). **An Introduction to Visual Culture**. New York: Routledge.
- Torbat, Akbar. (2005). Impacts of the US Trade and Financial Sanctions on Iran. **The World Economy**. Volume28. Issue3, 407-434.
- Nephew, Richard. (2018). **The Art of Sanctions: A View from the Field** (Center on Global Energy Policy Series). New York: Columbia University Press.
- Howells, Richard; Negreiros, Joaquim. (2013). **Visual Culture**. UK: polity